

Мијат Шукловић, Београд

ТЕШКА ВРЕМЕНА — ИЗАЗОВ ЗА НАУКУ*

Цијењени и поштовани учесници научног скупа,
Са великим задовољством, а по дужности коју имам као предсједник Организационог одбора научног скупа, отварам научни скуп о теми: „Нови устав и преображаји југословенског друштва“.

Поздрављам све учеснике скупа.

У име организатора изражавам захвалност учесницима скупа зато што су се одазвали на позив да судјелују у његовом раду.

Констатујем да у раду овог скупа учествује 16 чланова Македонске, Српске, Војвођанске, Словеначке, Црногорске академије наука и умјетности и Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине и седам професора универзитета у Сарајеву, Скопљу, Загребу и Титограду.

Учесници скупа су научници из области уставног права, из области економских, политиколошких и историјских наука.

Окупљена је на дводневну расправу, дакле, заједница научних мислилаца, научно и стручно врло компетентна, да стваралачки, са научним приступом, говори о уставној проблематици у југословенској савремености.

Таква заједница мислилаца, састављена по критеријумима научног и стручног знања, бројно примјерена за стваралачки дијалог, приближно оптималности, гаранција је да ће се на овом скупу научно сериозно размотрити тема скупа и да ће скуп дати корисне резултате.

Црногорска академија наука и умјетности, у којој се одржава овај научни скуп, одлучна је да научне проблеме разматра

* Уводна ријеч предсједника Организационог одбора научног скупа др Мијата Шукловића.

само са научног становишта. У свом раду је одбојна према свим другим приступима осим према научном. То је гаранција учесницима скупа да ће моћи исказати своја научна знања и на научно дјелотворан начин их сучелити.

I

У позивном писму за овај научни скуп, исказани су: мотиви одржавања научног скупа, тематика расправе и очекивања.

Од априла мјесеца, када је скуп заказан, до сада, значајније је измијењена југословенска стварност на подручју уставних односа. Ипак, све битно, садржано у позивном писму, важи и данас.

Нема потребе да то понављам.

Организационом одбору су, од дана заказивања скупа па све до сада, постављана питања: да ли је, у садашњој југословенској друштвеној и уставној ситуацији, оправдано и дјелотворно одржавање научног скупа о уставној проблематици када политичке снаге одређују и утврђују државне облике и укупне уставне садржаје? Да ли научни скуп може, у садашњим неповољним условима, дати очекивани прогресивни учинак?

Одговарао сам на та питања свакоме ко их је изричито поставио.

Дужан сам, као предсједник Организационог одбора научног скупа, на та питања одговорити и на почетку рада скупа.

Ту обавезу извршавам исказивањем слиједећих сазнања и мисли:

У Југославији се, у садашњости, одвијају крупна историјска збивања. Руши се и ствара. Обоје са историјским значењем. То садашње вријеме чини историјским. У њему се одвијају контрадикторни процеси.

У оном што се ствара, и што је усмјерено на стварање, је и југословенско опредјељење да се изради и усвоји „нови историјски договор“ којим ће се на нов начин уредити уставни односи у Југославији и који ће, прихватљивошћу и прогресивношћу његове садржине, бити фактор обнављања и обезбјеђивања стабилности и развојног просперитета Југославије као државне заједнице.

Велики је то подухват.

У великим подухватима, у историји, не ријетко, чињене су и велике грешке. У неким су створане „луче“ које су постојале „и ломаче“.

Обавеза је: подухват реализовати, а грешке избјећи. Нарочито велике.

Садашње југословенско вријеме далеко је од повољног за реализацију овог подухвата и за избјегавање грешака у процесима његовог остваривања.

Највећу неповољност, највећу препреку за реализацију означеног подухвата и за избјегавање грешака у процесима његове реализације, чини то што су садашњи политички живот и процеси у Југославији испуњени, у великом степену, са неколико кобних, међусобно супротстављених, мјешавина националног и нацио-шовинистичког и са њиховом агресивном функционализацијом у јавно недеklarисане сврхе, па и оне које су супротне од декларисаних.¹

Мјешавина из које свакодневно сијевају бројни политички екстреми, уцјене, тежње за намјештањем, разарања вриједности, разне друге врсте друштвене патологије, на којој се увећава број несавјесних и пристрасних судија, који по злоћи и безумљу надмашују оне којима суде, на којој се мисао блокира у оквире националног и националистичког. Све се то чини са пуно духовног тероризма и разноврсне злоће. Ријечи и појмови, умјесто исказивања мисаоности, постали су облик насиља, својеврсне чворовате песнице. Користе се као сијевнице којима се изазива продужавање ситуације на коју се реагује. Ставови и опредјељења се компонују и слажу тако да дијеле и сукобљавају.

Слобода, као право на разлике, реализује се као право на злонамјерно изношење неистина и полуистина.

Погледи о будућем уставном устројству Југославије не само да су различити, већ и супротстављени, до искључивости. Потврђује се да је слобода услов поштења, али и да омогућава непоштење.

Изван политичке позорнице, на којој постоје или треба да постоје правила понашања и обавеза њиховог поштовања, воде се политичке акције.

Ови садржаји нијесу једини у југословенској стварности. Али, они су толико распрострањени да пријете да национално-националистичка идеологизација и догматизација задоминирају процесима рада на изради и садржинском обликовању новог уставног устројства Југославије.

Ову опасност повећава и то што је на дјелу и поплава налаза и мишљења, датих под фирмом науке и струке, чија је садржина детерминисана, добрим дијелом, политичким опредјељењима, хтјењима, дневно-политичким интересима средина и колективитета којима припадају њихови аутори.

Ови елементи друштвеног стања носе са собом, заиста, велики степен неизвјесности за опстанак Југославије, за исход рада на изради новог уставног устројства Југославије, носе са собом неизвјесност да ли ће се у новом акту уставног карактера усвајати прогресивна опредјељења и рјешења или опредјељења

¹ Велики мислилац, историчар и филозоф, Николај Берђајев, написао је: „Не познајем ништа баналније од националистичког погледа на свијет.“

и рјешења исказана са позиција политичке моћи и са ултимативним захтјевима.

Тежак је, врло тежак, дакле, почетак посла на изради и садржинском обликовању новог уређења уставних односа у Југославији.

Али, бројни су примјери у историји који поручују да је тежак почетак био много кориснији него да је био лак!

Тежина је, наиме, присиљавала на дубљу историјску разумност.

Стање у Југославији, међутим, упркос свему томе, није обесхрабрујуће. У југословенском укупно неповољном и противрјечном стању постоје и садржаји који дају изгледа за опстанак Југославије и за успјешан исход рада на изради новог уставног устројства Југославије, који подухват чине реалним.

Распрострањеност и снага тих садржаја, на срећу, већи су од обима њиховог јавног приказивања у средствима информисања и у политичком животу.

Постојање тих садржаја у југословенској реалности у обиму већем од њиховог приказивања у средствима информисања, потврђују и три чињенице, чије је постојање утврдило Предсједништво СФРЈ на својој сједници одржаној 13. септембра 1990, а након „обављених раговора са руководством република у периоду од 21. јуна до 23. јула 1990. године“. О постојању тих чињеница Предсједништво СФРЈ је званично обавијестило Скупштину СФРЈ, као уставотворни орган, и јавност.²

Те чињенице су:

1. „У свим републикама испољени су жеља и заинтересованост да се остане у оквирима Југославије“.

2. Представници република у разговорима о будућем уређењу односа у Југославији определијели су се „да у будућем уставно-правном уређењу Југославије савезна држава (савез држава) треба да добије односно задржи одређене функције које ће вршити у заједничком интересу свих својих чланица“.

3. „Неспорно је опредјељење свих да се што потпуније и што досљедније морају остваривати суверена права и равноправност народа и народности“ и да државно-правни облик Југославије треба да буде такав да „гарантује остваривање ових права“.

Садашње стање у Југославији, дакле, не исцрпљује се само у супротстављањима, безумном произвођењу неповјерења, разарању. У њему постоје и садржаји који омогућавају да се стваралаштвом, грађењем, обезбиједи опстанак Југославије и њен просперитет.

² Информација о резултатима разговора Председништва СФРЈ са руководством република и аутономних покрајина о будућем уређењу односа у Југославији, бр. 324/5—3, коју је Предсједништво СФРЈ доставило 14. септембра 1990. године Скупштини СФРЈ.

Садашње стање у југословенском друштву подложно је промјенама.

Није искључено и да даље ослаби југословенско усмјерење у времену које долази.

Међутим, казано увјерава да у југословенској стварности *сада постоје, са изгледом да ће постојати и у временском периоду који непосредно предстоји*, и садржаји који чине реалним напоре за опстанак Југославије, за позитиван исход рада на обликовању новог уређења уставних односа у Југославији рада на преуређењу уставних односа у Југославији.

Када је тако, и док је тако, оправдан је и користан сваки дјелотворни напор у прилог опстанка и просперитета Југославије. Оправдано је дјелотворно дјеловање и науке у том правцу.

Политичке снаге одређују и утврђују државне облике и укупни садржај одређења уставног карактера.

Не оспоравајући им то право, дужност је, међутим, научника да научно разговарају о уставним темама, да научно процијењују и јавности кажу што је интерес народа, што народу више и успјешније обезбјеђује просперитетну будућност, да јавности презентирају и научним аргументима образложе предност просперитетних варијанти, односно да оспоре вриједност оних варијанти које нијесу просперитетне, да научном анализом и аргументацијом доприносе изналагању што боље концепције новог уређења уставних односа у Југославији, да доприносе да основна арматура новог устројства Југославије буде научно и стручно заснована, да буде израз и остварење опредјељења и интереса свих у Југославији, да научним дјеловањем доприносе превазилажењу идејних и политичких ограничености које диктирају мјешавине националног и националистичко-шовинистичког и политикантске импровизације.

Не изврше ли научници и наука ове своје обавезе, већа је вјероватноћа да ће се поновити историјски феномен — да се велики подухвати чине са великим грешкама.

Политичке снаге могу игнорисати, заобићи, одбацити резултате научних анализа, научне аргументе, научна становишта. Али, то није аргумент који би оправдао ћутање научника и науке у садашњем судбоносном раскрсничком времену.

Постојећа друштвена ситуација, пуна противурјечности, различита усмјерења за кретање у будућност, даје науци толико новог материјала за научно сагледавање, за научну обраду, да се садашње вријеме, са пуно оправдања, може означити и као вријеме шансе за науку.

Одржавање научног скупа је један од облика и путева коришћења те шансе.

На научном скупу научници и стручњаци могу дати допринос квалитетнији од оног који дају појединачно, у условима издвојености, без дијалога.

У амбијенту издвојености, наине, лако се запада у апсолутизацију чињеница које се намећу у односној животној средини. Лако се превиђају чињенице које се не намећу у непосредном окружењу. Није тешко запасти у једностраност која за подлогу нема чињенице већ револтираност, више или мање оправдану.

У тим условима тешко је разумјети туђе страховање.

У тим условима једно страховање нема разумијевања за друго страховање.

Када се ствараоци из разних средина нађу на једном мјесту, кад се међусобно слушају и гледају, нестају многи узроци за једностраност. Нестаје и храброст за искључивост.

Овај скуп на којем учествују научници из свих југословенских република, који су при томе и из различитих струка, омогућава научницима да одстране све оно у приступу што води у једностраност и искључивост, омогућава и пружа им шансу да сучеле своја знања и да колективно граде основе за синтезу и да дођу до ње.

Као што писање реферата и књига није само исказивање сазнатог до почетка писања, већ и поступно провјеравање сазнатог, разјашњавање сазнатог, што доводи до новог знања, до проширивања или редуковања мишљења и становишта, тако и сваки научни скуп, па и овај, није само исказивање сазнатог до његовог почетка. У току његова трајања, његови учесници, путем стваралачког дијалога, са видика садржајне цјелине написаног у рефератима и садржајне цјелине оног што ће бити усмено исказано провјериће своја сазнања написана у рефератима и она са којима су дошли на скуп. Прошириће та своја знања и, вјероватно, доћи и до нових знања.

Одржавање овог научног скупа, са одређеном тематиком, дакле, има оправдање, има смисла. Јер, неповољности у друштву, са свим драстичностима у којима се неповољности изражавају, науци и научницима не могу одузети могућност да научним методом, са научном одважношћу, одлучношћу и одговорношћу, ослобођени инструментализовања за рачун дневне политике, разматрају основе, правце и циљеве будућег уређивања уставних односа у Југославији, да дају научне одговоре, прије свих других и успјешније од свих других, на питања: која је концепција уређења уставних односа најпримјеренија Југославији, која на успјешније обезбјеђује демократију и просперитет Југославије као цјелине и свих њених дјелова.

Не очекује се, то не би било ни примјерено научним принципима, да се у резултатима овог научног скупа исказе јединствен поглед, јединствен у свим елементима, о предстојећем уређењу уставних односа у Југославији. Али, сваки поглед о томе, који буде исказан на скупу, биће користан, у мјери у којој буде научно аргументован, односно научном аргументацијом оспорен.

II

Сада нијесу довољне, ма колико да су корисне, само анализе стања и констатације о томе какво је стање, какве опасности оно носи собом.

Друштвена ситуација обавезује науку и научнике да пружају, па и на овом скупу, опипљиво употребљиве одговоре на стожерна питања о будућем уређењу уставних односа у Југославији.

Нијесу такви, нити могу бити такви, одговори који слиједе формално-логичку искључивост по принципу: или-или.

Није довољан ни елементарни ниво садржине одговора. Једноставни одговори нијесу прави одговори. Јер, нестала је саморазумљивост и познатих категорија и појмова. Нестао је и свијет једнозначности.

Одговори морају бити, објективно, врло сложени, да би били употребљива, да би били тачни. И са низом нијанси и прелива. Нијансе у одговорима, врло често, битније су од елементарног нивоа садржине одговора који се дају. Детаљ, неријетко, има битно значење, битно одређује стварну садржину и домет елементарног нивоа садржине одговора.

Најуспјешнији методолшки пут да се дође до правних одговора је окренутост чињеницама, оним научно утврђеним и оним које садржи свакодневна, незапамћено динамична, емпиријска стварност, окренутост објективна, научно толерантна, истрајна, окренутост са усмјереношћу да се чињенице стављају у међусобни однос, да се одмјеравају њихова садржина, њихов домет и њихова снага, и да се са смислом и за стратегију и нијансе, налазе тачке пресијецања домета сваке од њих. Јер, ниједна чињеница, сама за себе, нема домет и снагу да цјеловито објасни стање, нити да да цјеловиту основу за рјешења будућег устројства уставних односа у Југославији.

Такав домет, такву снагу, такође нема ниједан уставно-правни или правно-политички појам. Не зато што њихов садржај није познат, што није прецизан, што се не знају разлике између садржаја, који се означавају појединим појмовима, већ због тога што садржај ниједног од тих појмова није, објективно, и не може бити — историјска ситуација то диктира апсолутна граница за утврђивање концепције и конкретних рјешења којима ће се уредити уставни односи у Југославији.

Довођење чињеница у међусобне односе, сагледавање сваке чињенице кроз призму дијалектике развоја, једини је пут који води одговорима, садржински и циљно, примјереним југословенској историјској ситуацији.

Прави пут је, дакле, чињенице, умјесто појмова и формула. Животна разуђеност, умјесто модела.

Наука је давно утврдила да се уставни поредак једне земље успјешније спознаје анализом праксе, анализом процеса живота него анализом самих уставних и других норми, правних појмова и категорија у њима садржаним. Испреплетана анализа једног и другог једини је поуздан пут да се спозна уставна стварност једне земље.

Ово научно верификовано сазнање казује да се и у садашњој југословенској историјској ситуацији, најуспјешније може открити и садржински изнијансирано обликовати, будуће уређење уставних односа у Југославији, истовременим и испреплетеним коришћењем теоријских знања и анализом савремене емпиријске стварности, која је врло груба, мутна, пуна контраста и противрјечности, стављајући при том тежиште на перспективне тенденције у тој стварности.

Разлике у мишљењима и ставовима природне су и, мање или више, могу се разумјети.

Разлике о томе да ли постоје или не постоје поједине научно или стручно утврђене чињенице, међутим, немају оправдања, као што нема оправдања ни апсолутизација појединих чињеница.

III

У очекивању да се у раду скупа уважавају и реализују добре намјере и циљеви организатора, још једном поздрављам учеснике скупа. Желим да се остваре племенита улога науке, племените намјере и племенити циљеви сваког учесника овог научног скупа.